

jámiyetgegi jekke individlerdiń, toparlardıń, shólkemlerdiń iskerlikleriniń shegaraların anıqlaw menen belgilenedi.

Xalqımız hám jaslarımızdıń párawan, tınısh hámde baxıtlı turmıs keshiriwi, álbette, bilimlendiriw tarawında ámelge asırılıp atırǵan reformalarǵa baylanıshı. Bilimniń sapasın asırıw – Jańa Ózbekstannıń jańa sociallıq reallıq sıpatında rawajlanıwınıń birden bir tuwrı jolı bolıp esaplanadı.

Álbette, Jańa Ózbekstannıń jaslarında bilimge talabı kúshli bolsa ǵana jámiyetimizde bilim qádiriyatqa aylanadı hám dialektikalıq kóz-qarastan bilim sapalı bilimge aylanadı. Jámiyetimizde bilim qádiriyatqa aylanıwı ushın mámleketimiz tárepinen jaslarımızǵa sapalı bilimdi iyelewinde joqarı dárejede imkaniyatlar

jaratılǵan. Jańa Ózbekstandı jańa sociallıq reallıq sıpatında qurıwda sapalı bilimniń ornı úlken. Sapalı bilim kóz-qarasınan jaslarımız ruwxıy jaqtan jetilispese, onda erjetken bolıp esaplanbaydı. Sebebi, sapalı bilim arqalı jaslarımız ruwxıy jaqtan jetilisedi hám erjetken bolıp esaplanadı.

Juwmaqlastırıp aytqanda, Jańa Ózbekstan – jańa sociallıq reallıq sıpatında jámiyetniń barlıq tarawlarında sonıń menen birge, sociallıq, ekonomikalıq, siyasiy, huqıqıy, ruwxıy sistemalarda jańalanıwlar, atap aytqanda, jańasha dúnyaǵa kóz-qaras, jańasha sezim, jańasha jantasıw, jańasha pikirlew, jańasha oylawdı talap etedi. Bunday jańa sapanı qurıwda insan kapitalı, tálim hám innovaciyalar zárúrli áhmiyetke iye boladı.

Paydalanılǵan ádebiyatlar

1. Буданов В. Методология синергетики в постнеклассической науке: принципы и перспективы // http://www.intelros.ru/intelros/reiting/reiting_09/material_sofiy/5242-metodologiya-sinergetiki-v-postneklassicheskoy-nauke-principy-i-perspektivy.html.
2. Хакен Г. Синергетика: Иерархии неустойчивостей в самоорганизующихся системах и устройствах. Пер. с англ. – М.: Мир, 1985. – С. 9.
3. Климонтович Ю.Л. Введение в физику открытых систем // Соросовский образовательный журнал. – 1991. №8. – С.111.
4. Оразбаев А.К. Янги Ўзбекистон – янги ижтимоий реаллик сифатида: фалсафий синергетик таҳлил. Бердақ атындағы ҚМУ Вестник. Хабаршысы 2021-жыл №2 сан, 178-180 бетлер.
5. Трубецков Д.И. Введение в синергетику. Хаос и структура. – М.: Едиториал УРСС, 2004.
6. Пригожин И., Николис Г, Познание сложного: Введение. – М.: Едиториал УРСС, 2003.

REZYUME. Bul maqalada sinergetika paradigmasınıń jámiyetti úyreniwdegi metodologiyalıq roli analiz qılındı. Sonıń menen birge, jámiyet sızıqlı sistema emes, bálkim sızıqlı emes sistema sıpatındaǵı qásiyetleriniń mazmun hám mánisi ashıp berildi.

РЕЗЮМЕ. В статье анализируется методологическая роль синергетической парадигмы в изучении общества, раскрывается содержание и сущность характеристик общества как нелинейной, а не линейной системы.

SUMMARY. The article analyzes the methodological role of the synergetic paradigm in the study of society, reveals the content and essence of the characteristics of society as a nonlinear, rather than a linear system.

И.ЮСУПОВ ЛИРИКАСЫНДА ЖАНЛАНДЫРЫҰ АРҚАЛЫ ЖАСАЛҒАН МЕТАФОРЛАР

Гуззал Отепбергенова – *филология илимлери бойынша философия докторы (PhD),
Өзбекстан мәмлекетлик көркем өнер хәм мәденият институты Нөкис филиалы*

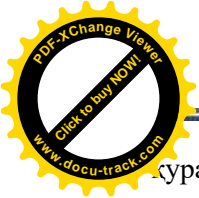
Таянч сўзлар: метафора, поэтик метафора, лингвистик метафора, индивидуал – муаллиф метафора, индивидуал услуб метафора, жонлантирилган метафора

Ключевые слова: тропы, метафора, поэтическая метафора, языковая метафора, индивидуально-авторская метафора, олицетворения метафоры

Key words: tropes, metaphor, poetic metaphor, linguistic metaphor, individual - author metaphor, individual style metaphor, personification metaphor

Метафора – поэзияның тийкарғы тырнағы, поэзия образлардан куралған, ал метафора болса сол образ жасаўдың ең баслы усылы

болып табылады. Испан философы Хосе Ортега-и Гассет «Две главные метафоры» мийнетинде: «... метафора – сананың бахалы

суралы, илимий ойлаудың формасы. ...поэзия метафораларды ойлап тапса, илим оларды қолланады деп атап өтеди. [5:68-81] Метафора – оқыўшыны исендириў, образлы тәсир етиў әмеллериниң бири. Жасалып атырған образ көркемлі болса, оқыўшы яки тыңлаўшыға күшли эстетикалық тәсир жасайды. Сонлықтан да, О. Барфилд: - «... метафораны өзгертип, басқа сөз бенен айтып көриңиз, онда поэзияның жартысы жоғалып кетеди» - деп бахалайды.

«Метафора – көркем сөзде қолланылатуғын тийкарғы троп. Метафорада сөз, сөз дизбеги өзиниң туўра автологиялық (тийкарғы мәнисинде) мәнисинде емес, аўыспалы мәнисинде жумсалады. Метафора – салыстырыўға тийкарланған образлы көркем сөз, түрли формалар менен модификация түринде ушырасатуғын бул троп поэтикалық текстлердиң барлығында да бар. Поэтикалық метафора басқа метафоралардан өзиниң жаңашылығы менен өзгешеленеди». Метафораның тийкарғы максети – сүүретлеў, көркемлеў, предметти ямаса кубылысты атаў емес. Оқыўшы көркем образдан тәсирленип, эстетикалық хәм эмоциалық сезимлерге бөленеди. Ол сулыў сөзлер жыйынтығы емес, санамызда ой-пикир, көзқарас туўдырыўы тийис. Шайыр көркем метафоралар излеў менен барқулла бәнт болады, метафора шайырдың өз ойы менен нийетин оқыўшыға жеткериўдиң бирден-бир усылы.

Метафораларды түрлерге бөлиўде, жиклеў (классификация) мәселелери бойынша дүнья алымларын қызықтырып келмекте. Метафораларды түрлерге бөлиўде хәр бир илимпаздың, хәр бир изертлеў мектеби ўәкиллериниң концепциясы бар. Метафораларды тил билими хәм әдебияттануў илими көзқарасынан хәр қыйлы бағдарда түрлерге бөлип келмекте. Мәселен, рус тил билиминде О.С.Ахманова метафораларды 5 түрге, гиперболалы метафора, лексикалық метафора, нәтийжели метафора, нәтийжесиз метафора хәм шайырлық метафора деп бөлип қарайды. Белгили алым Б.Н.Томашевский метафораларды еки топарға стилистикалық хәм тиллик метафоралар, А.В.Бельский метафораларды шайырлық хәм риторикалық, Ю.С.Язикова болса, тиллик хәм жеке стиллик метафоралар деп екиге бөлип қарайды. Сондай-ақ, поэтикада метафораның бир түри ретинде жанландырыў арқалы жасалған метафоралар да бүгинги күни үйренилмекте хәм көркем метафораның бир түри сыпатында бахаланбақта.

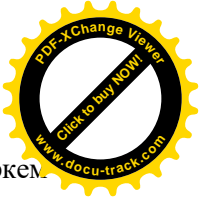
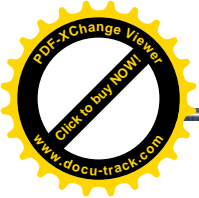
Жанландырыў (олицетворения) арқалы жасалған метафоралар предметке, жансыз нәрсеге, тири жан ғана ийе бола алатуғын қәсийетлериниң, сыпатлы белгилериниң аўысыўы арқалы жасалатуғын метафоралардың бир түрине айтылады. Өзбек әдебиятшы алымы Т. Бобоев: «Жанлантырыў – сүүретлеў обектин бөрттирип, айқын хәм раўшан сәўлелендириўге имканият береді» - деп жазады. Шайыр И.Ю.Супов лирикасында усы бағдардағы метафоралардың оғада көп екенлигин аңладық. Мысалы:

Лекин, жүрегинде толғыған сан мың,
Ойлар жатар еди Кавказ таўындай,
Теңсиз аўыр өмири ана Ыатанның,
Жаслық жигериңди лаўлатты сондай.

Сол күнде аспанда қанлы булт көшип,
Дарақлар жапырылып, *үргенде боран...*
Бир гезлери Бердақ жүрген жерлерде,
Гүүлеп бир *жабайы самаллар* есер
Хәзир жыл куслары сийрек келисер,
Шағала шарқылдап күлген жерлерде.
Ыатан шақырығын түсирип еске,
Ашыўлы көк теңиздиң шаўқым хәўазы,
Сени ымлар еди қызғын гүреске,
Глинка ойнаған еркинлик сазы.

Бул шайырдың рус халқының уллы шайыры Пушкинге арналған «Еркинлик жыршысы» қосығынан келтирилген қатарлар еди. Бул қатарларда көзге тасланатуғын «*жаслық жигериңди лаўлатты сондай*», «*үргенде боран*», «*ашыўлы көк теңиздиң*» сыяқлы жанлантырыў арқалы жасалған метафораларын байқаймыз. Әлбетте, от, отын, жанылғы предмет лаўлап жаныўы мүмкин, оны биз тәбийий халатта көзимиз бенен көремиз. Мине, усы тәбийий кубылысты абстаркт халаттағы жаслық жигердиң, күш-қайраттың толысыўы, жаслықтың жалынлы халатына аўысыўы, оған жан берилиўи жанландырыў метафорасы сыпатында бахалаўға болады. Сондай-ақ «боранның үриўи» (үргенде боран) «теңиздиң ашыўланыўы» (ашыўлы көк теңиз) жанлы предметте байқалатуғын кубылыстың тәбийий жансыз халаттағы хәдийсеге аўысыўы жанландырыў метафорасы сыпатында көриўимизге болады. Әлбетте, теңиздиң ашыўланбайтуғын, боранның үрмейтуғынын биз жақсы билемиз. Шайыр, теңизге, боранға жан бериўди, тәбийғый кубылысты образлы характерде жасағаў хәрекет еткен.

Көрер еди тирилсе егерде,
Ата журтын, өскен жағаны:
Әмиў еле бурқып ағады,
Желлер еле үйтқып шабады,

Әл Беруний тууылған жерде.

«Көрсен тәрийпин айт» деп түнлер жалынар таңға,

«Гүл жүзине қонба» деп таңғы шық кейір шаңға,

Ийнеликлер үймелеп, әтшөклер шақырғанда,

Атлас камзол гүбелек жоңышқалықта байрамда,

Гүйилдер пал хәррелер, ярым, сен жүрген жерде. Шайырдың шығармаларынан келтирилген бул қатарларда асты сызылған сөзлерде де жанланырыу арқалы жасалған метафоралар қолланылған. Биринши мысалдағы «Әмиу еле бурқып ағады» метафорасында «бурқыу» фэйили пәтлениуи, күшейуи ямаса йошланыуи сыяқлы жанлы предметте болатуғын хәдийселердин жансыз предметке аұысыуы, сол жансыз предметтин жанлы предметте болатуғын қубылыс пенен жанланыуи жанландырыу арқалы жасалған метафоралар қатарына киреди. Ал, «Желлер еле уйтқып шабады» метафорасында жел ямаса самал уйтқыуы, есиуи мүмкин. Бирақ, оның тезлигин, есиу пәтин көркем образылылық пенен хайуанат дүньясына тән болған шабыу (аттың, кийиктин шабыуы) фэйили менен дизбеклестирилип ислетиуи, кулласы, жанлы предметти болатуғын хәрекеттин жансыз предметтеги желдин (самал) уйтқыуына аұысыуи жанландырыу метафорасы болып табылады. Сондай-ақ, кейинги мысаллардағы «түнлер жалынар таңға», «таңғы шық кейір шаңға» метафоралары да ислетилген. Бул метафораларда адамзат, инсан баласында болатуғын қубылыстың, хәрекеттин түн хәм таңға өтиуи, аұысыуи түнлердин таңларға жалыныуы, таңғы шықтың шаңға кейиуи, (бақырыуы, урысыуы) яғнай усы уақытлық түсиниклерге жан берилиуи жанландырыу арқалы жасалған метафораларға киреди. Мазмунға қатнаслы қолланылған метафоралар да шайырдың көркемлик изленислеринин бири болды. Орынлы табылған метафора поэзия көп сөзлиликке жол қоймай, аз сөз бенен көп мәни берий мүмкиншилигин, пикирдин образлығын тәмийинлейди. Шайырдың қосық текстинде жанлатырыу арқалы жасалған метафораларды ислетиу арқалы эстетикалық тәсиршеңликти тәмийинлеу, ой-сезимлерди эмоциональ жеткерип берий, лирикалық мазмунды тереңлестирий, образлылықты күшейтий ушын хызмет етеди.

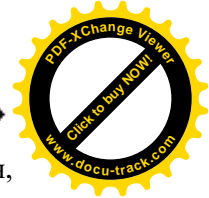
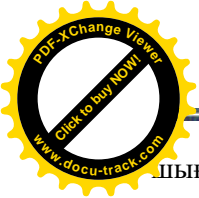
Солай етип, шайыр И.Юсупов лирикасында жанландырыу арқалы жасалған

метафоралардың қосық тексинде көркем образлылықты тәмийинлеуде оғада көп ислетилгенинин гүүасы болып отырмыз. Тәбият (самал, теңиз, жауын, дәрья хәм т.б.) қубылысларына адамзат дүньясында ушырасатуғын хәдийселердин мегзетилиуи. Шайыр лирикасында тәбият қубылысларына инсанда болатуғын сезим-туйғы, хәрекет хәм т.б. сыпатлы белгилеринин аұысыуи көзге тасланды. Мысалы:

«Қайғы булты Қаратауды бүркеген,
Дийқан көксин кернегенде ыза-ар...
Жақты дүнья көрип қууанған булақ,
Гүмис күлки менен ақты сылдырап...
Хәкке шықылықлап табар сум хабар,
Шық түсти маужырап, хәуада ызғар.
Самал ойнап үстин ашып кеткендей,
Жалаңаш теңкейип уйқылар гарбызлар.
Ызың-ызың сеслер келер даладан,
Самал ессе қуурай сыңсып жылаған,
Бүртик жарған жөнеуиттин қабағы,
«Кесип алып, сырнай сок» деп сораған...
Толқын шабар үриккен аңдай дүркиреп,
Оның сырын айтқызғандай күш кимде?
Бир уақта гүйилдеп бир дауыл есип,
Қамыслар сыпсыңлап, гүүлеп сөйлесип...
Шүкир етип тәғдирине бағынып,
Жулдыз айқылар түн пердесин
жамылып...

Бул мысалларда инсанда болатуғын қыймыл-қозғалыс, ишки кеширмелер, хәрекет хәм хәдийселер тәбият қубылысларына мегзетилиуи ямаса аұысыуи көзге тасланады. Метафораның мақсети тек ғана аұысыу, мегзетий менен шекленип қалмай сыпатлау арқалы да көркем образлылық эстетикалық тәсиршеңлигинин артыуына хызмет етеди. Адамлардың ис-хәрекетлери, белгилери тәбиятқа аұысады, соннан кейин объект дерексиз уғымға (терең ойға) айланады ямаса керисинше тәбият белгилери адамларға аұысыу мүмкин. Солай етип, метафоралау процесслери карама-қарсы бағытта жүрий мүмкин. Қосық қатарларында көринип турғанындай («Қайғы булты) адамларда болатуғын қайғырыу, қапаланыу белгиси бултарға көшиуи, булақтың қууаныуы, қуурайдың (өсимлик) сыңсып жылауы, қамыслардың сыпсыңлап, гүүлеп сөйлесийуи мине, булардың барлығы жанлы предмет (адамда) болатуғын қубылыслардың тәбият хәдийселерине аұысыуы, сыпатлауы хәм жан берий жанландырыу арқалы жасалған метафоралар деп аталады.

Абстракт қубылысларға жанлы предметтерде ушырасатуғын хәдийселердин аұысыуы. И.Юсуповтың лирикалық

шығармаларын үйреніп қарасақ көркем метафоралардың әлұан түрлі көриніслерін байқаймыз. Жанлы предметлерге тән болған кубылыс, хәдийсе, қыймыл-қозғалыс хәм т.б. белгилер абстракт кубылысларға аұысыұы, оларды жанлы предмет сыпатында қабылланыұы, сезилиұи көзге тасланады. Мысалы:

Көлде қуслар базары тарқап,
Біссы жаққа ушып барады,
Жаслық дәұран отаұын жыйнап,
Бизди таслап көшип барады...
Әрманлар анталар, от болып кұйдим,
Көп аңсаған едим ақ дийдарыңды.
Қызық-қызық пенен жағалап жүрип,
Айралық жағғысына тағы да шықтым...

Шайырдың қосық қатарларынан алынған бул мысалларда көз бенен көрип, қол менен ушлай алмайтуғын қыялай, абстракт түсиниклер *жаслық, айралық* сыяқлы сөзлерге жан берилиұи, яғный жанлы предметлерде байқалатуғын кубылыслардың усы түсиниклерге аұысыұы, жанландырылыұы, жанлы предмет сыпатында лирикалық қахарманның қатнас жасаұы көзге тасланады. Атай айтқанда, жоқарыда келтирилген биринши мысалдағы «*Жаслық дәұран отаұын жыйнап*» қосық қатарына дыққат аұдарайық. Отаұ - ұй, қара ұй мәнисиндеги сөз. Отаұ жыйнаұ шарұалардың жазлаұдан қыслаұға, я болмаса қыслаұдан жазлаұға көшиұди аңлататуғын кубылыс. Мине, шайыр усы халатты, мәұсимлик алмасыұдағы ұақытлық қатнасқа да дыққат аұдарып, жаслық дәұран, жаслық дәұирдің де өтиұин, кисилик дәұирде қарай бет бурыұын образлы түрде «*Жаслық дәұран отаұын жыйнап*» метафорасын қолланған. Егер де бундай метафораның орнына жай сөз бенен «жаслық дәұран өтип кетти» хәм т.б. усундай сөз дизбеклеринен пайдаланар болса, қосықтың образлылығы, эмоционал-экспривлиги жүдө төмен хәм эстетикалық тәсирсиз болар еди.

Биз бенен ойынға тоймас Мухаббат
Және егеұ салып жаныма мениң,
Ышқы жәлладары азаплап айдап,
Бизди аяғыңа жығажақ сениң...

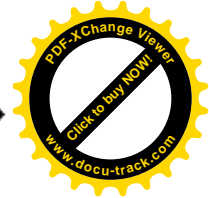
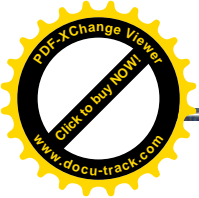
Бәлким ырғый алмай курбан боларман,
Мийримсиз мухаббат сынақларына...
Мийримсиз суд – гөззал Мухаббат
Хүким оқып көзлерин сүзди.
Сәхәр-сәхәр ескен таңның самалы,
Мийирбанлық әйле халыма мениң,
Ашықлардың елиисисең озалы,
Хабарымды жеткиз ярыма мениң

Бул қатарлар шайырдың «Александр Блокты оқығанда» деп аталған қосығынан алынған мысаллар. Қосық текстине нәзер аұдарсақ ышқы-мухаббат темасында жазылған. Лирикалық қахарманның ишки дебдиұлери ышқы-мухаббаттың буншелли татлы, базда ашшы, қәхәрли, мийримсизлиги хәм т.б. халатларын сұұретлейди. Биз алдыңдығы сапары айта кеткенимиздей *ашық, ышқы-мухаббат* сөзлери абстракт түсиниклер. Бирак, бул түсиниклер инсанның руұхый дұньясында кешетуғын процесс болып, гейде метонимиялық сыпат пенен қарысып кеткенлиги, оларға инсанға қатнас жасаұ сыяқлы мухаббаттың мийримсизлиги, ышқының жәллад сыяқлы инсанның руұхый дұньясын қыйнаұы, азаплаұы көзге тасланады. Мине, усы сыпатлы белгилерге жан берилиұи, абстрак түсиник болса да, жанлантаырылыұы, инсанда болатуғын процесслердің өтиұи жанландырыұ арқалы жасалған метафоралар болып табылады.

Улыұма алғанда шайырдың лирикалық шығармаларында ислетилген жанландырыұ арқалы жасалған метафоралар өмир, жәмийет, тәбият хәм инсан руұхый дұньясындағы кубылыслардың көркем сәұлелениұи болып табылады. Усы кубылыслардың көркем сәұлелениұи шығарманың көркемлигин тәмийнлеұде, оның мазмун тереңлигин жүзеге шығарыұда жанлантадрыұ арқалы жасалған метафоралардың әхмийети оғада үлкен. Жанландырыұ метафорасы көркем шығарманың қунлылығын, көркемлигин жүзеге шығарыұшы әмеллердің бири есапланады. Орынлы табылған метафоралар дөретийшиниң нийетин, алға қойған идеяларын, ой-пикирлерин толық хәм көркем жеткере алады.

Пайдаланылған әдебиятлар

1. Ахманова О.С. Очерки по общей и русский лексикологии. – Москва: Учпедгиз, 1957.
2. Бобоев Т. Адабиётшунослик асослари. Тошкент: Ўзбекистон, 2002.
3. Бельский А.А. Зарубежная драматургия: Сб. ст. / А.А. Бельский. — Пермь: Пермский гос. ун-т им. А.М.Горького, 1989.
4. O. Barfield. Poetic Diction. A study in meaning. – Oxford: Barfield Press UK, 2010.
5. Ортега Х и Гоосет. Две великие метафоры // Теория метафоры. Сборник, – Москва: Прогресс, 1990.

6. Квятковский А.П. Поэтический словарь. – Москва: Советская энциклопедия, 1966.
7. Томашевский Б.В. Стилистика: Учеб. пособие. - 2-е изд., испр. и доп. - Л.: Изд-во ЛГУ.
8. Юсупов И. Таңдамалы шығармалары. II том. –Нөкис: Билим, 2018. БЗ.
9. Язикова Ю.С. Анализ метафор стиля повести М. Горького «В людях» // Учен. зап. Дальневост. ун-та. Вып. 5.

РЕЗЮМЕ. Мақолада бадий воситаларнинг алоҳида тури метафора буйича мулоҳазалар баён этилади. Бунда хорижий олимларнинг метафора назарияси буйича қарашлари ҳисобга олинади. Метафоранинг турлари, айниқса, поэтик метафора бўйича илмий тадқиқот ишлари сўз этилади.

РЕЗЮМЕ. В статье представлены комментарии к метафоре как особому виду художественных средств. Учеными взгляды зарубежных ученых на теорию метафоры. Обсуждаются виды метафор, особенно поэтические метафоры.

SUMMARY. The article presents comments on metaphor as a special kind of artistic means. The views of foreign scientists on the theory of metaphor are taken into account. The types of metaphors are discussed, especially poetic metaphors.

OQIWSHILARDI ESTETIKALIQ TARBIALAWDA MUĞALLIMNIŃ ART ELEMENTLERINEN PAYDALANIW SHEBERLIGI

T.Saparbaev – *professor w.w.a.*
U.K.Paxratdinova - *doktoranti*
Ájiniyaz atındaǵı NMPI pedagogika kafedrası

Tayanish sózler: bilim beriw, jas áwlad, kórkem óner, kórkem óner oqıtıwshısı, pedagogikalıq sheberlik, estetikalıq tárbiya.

Ключевые слова: образование, молодое поколение, изобразительное искусство, учитель изобразительного искусства, педагогическое мастерство, эстетическое воспитание.

Key words: education, young generation, fine arts, fine arts teacher, pedagogical skills, aesthetic education.

Elimizde bilimlendiriw tarawına ayrıqsha itibar qaratilmaqta. Jas áwladtı watansúyiwshilik ruwxında tárbiyalaw, kámil insanlar etip ósiriwde dáslep shańaraq, onnan soń mekteptiń ornı ayrıqsha. Mektep sózi (*arabsha:*) –muğallim basshılıǵında jas áwladqa bilim beriletuǵın hám tálim-tárbiya isleri alıp barılatuǵın oqıw tárbiya ornı – degen mánini bildirgen [1.] Qaraqalpaqstanda dáslep meshit-medireselerde tálim berilgen. Ol jerde balalarǵa diniy bilimler menen birge dúnyalıq bilimler úyretilgen. Tereń bilim, oy-pikirge iye bolǵan oqıwshılar Xiywa, Buharadaǵı Kókaldash, Mirarab medireselerinde tálim alǵan. Asa bilimli, tereń pikirlewshi insanlar balalarǵa erinbesten tálim bergen. Degen menen, sol dáwirde de pedagogikalıq sheberlikke iye bolmaǵan ustazlar da bolǵan. Bunı Á.Shamuratovtıń “Eski mektepte”, jazıwshı G.Esemuratovanıń gúrrińlerindegi waqıyalardı mısıl retinde keltiriwimizge boladı.

Dáwirler ózgeriwi menen balalarǵa bilim beriwde de ózgerisler payda boldı. Ismayıl Gasparalı basshılıǵındaǵı “Jádıdshilik háreketi” elimizge de tásirin tiygizdi. Munavvar qarı Abdurashitxanov, Chólpon, Abdurauf Fitrat, Abdulla Avloniy sıyaqlı jádídshiler bilim beriwdiń jańasha usılın qollana basladı. Jádíd sózi

(*arabsha: jádíd — jańa*) – jańasha oqıtıw usılı degen mánini ańlatadı. Prezidentimiz tárepinen jádíd babalarımızdıń miyrası joqarı bahalanıp, O‘zbekistan Respublikası Prezidentiniń 2024-jul 30-may kúnińdegi PQ-201-sanlı “Jádídler miyrası mámleketlik muzeyi shólkemlestiriw haqqında”ǵı qararı qabıl etildi [3.]

Jádídshiler tárepinen keń en jaydırılǵan usılda oqıwshılarǵa bilim beriwde álipbege ózgerisler kirgizilip, jazıwdı úyreniw bir qansha ańsatlastı. S.Májitov tárepinen tayarlangan “Álipbe”, “Oqıw kitabı”, “Egedeler sawatı” sabaqlıqları qaraqalpaq jazıwın úyreniwge paydasın tiygizdi. Onnan soń, Qaraqalpaqstanda kirill álipbesi tiykarında bilim berildi. Oqıwshılarǵa sabaq ótiwde dásturiy usıllardan paydalanıp bilim berildi. Dáwirler óte, gárezsizlik jıllarına kelip, elimizde barlıq tarawlarda jańalanıwlar júz berdi. 1997-jıl “Bilimlendiriw haqqındaǵı Nızam” qabıl etildi. Latın alfavitine ótilip, mekteplerde sabaq ótiw “Mámleketlik tálim standartları” tiykarında ámelge asırıldı. Elimizde júz berip atırǵan jańalanıwlardıń barlıǵı insan máplerine xızmet etedi. Ózgerisler nápesi bilimlendiriw tarawına óziniń tásirin tiygizdi. 2022-jıl “Bilimlendiriw haqqındaǵı Nızam” qabıl etildi. Jas áwladqa bilim beriwde shet el tájriybeleri paydalanıldı. Házirgi kúnde mámleketimizde bilim beriw Finlandiya